

Історія

УДК 327(479.24+477)«1991/1999»

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.21339352>

**Еволюція політичного діалогу
між Азербайджаном та Україною наприкінці ХХ ст.**

Виздрик Віталій Степанович

професор кафедри історії Національної академії
сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного,
доктор історичних наук, професор
Львів, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-5427-5825>

Джалілов Насімі

аспірант
Львівського національного університету
імені Івана Франка, Львів, Україна
<https://orcid.org/0009-0007-6024-8349>

Прийнято: 17.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

***Анотація:** Проаналізовано еволюцію політичного діалогу між Азербайджаном та Україною у 1990-х роках в умовах пошуку нових зовнішньополітичних орієнтирів. Відзначено, що початковий етап характеризувався інституційним оформленням дипломатичних контактів та закріпленням правової бази співпраці. Встановлено, що у середині 1990-х років відбулося поступове поглиблення політичних контактів на найвищому*

рівні, акцентовано увагу на ролі офіційних візитів як механізму інтенсифікації двосторонніх відносин. Підкреслено, що питання територіальної цілісності Азербайджану стало одним із ключових елементів взаєморозуміння між державами. Визначено, що наприкінці 1990-х років відбулося якісне посилення стратегічного виміру відносин, а особисті контакти між політичними лідерами відігравали важливу роль у зміцненні довіри. Наголошено, що політичний діалог набув характеру регулярної та багаторівневої взаємодії, демонстрував близькість підходів у питаннях безпеки та регіональної стабільності.

Важливим чинником поглиблення українсько-азербайджанської взаємодії стала спільна зацікавленість у розширенні економічного та енергетичного співробітництва, що поступово доповнювало політичний вимір партнерства. Значну роль у цьому процесі відігравали міжнародні та регіональні організації, які створювали додаткові платформи для координації зовнішньополітичних позицій. Показано, що двостороння співпраця з плином часу набувала прагматичного характеру, орієнтованого на досягнення конкретних політичних та економічних результатів. Зроблено висновок про те, що динаміка українсько-азербайджанських відносин відображала загальну тенденцію до переходу від ситуативної взаємодії до стабільного партнерського формату.

Ключові слова: *Україна, Азербайджан, дипломатичні відносини, пострадянський простір, зовнішня політика, геополітика, регіональна безпека.*

**Evolution of Political Dialogue between Azerbaijan and Ukraine
in the Late 20th Century**

Vitaliy Vyzdryk

Professor of the Department of History,
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy,
Doctor of Historical Sciences, Professor
Lviv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-5427-5825>

Nasimi Dzhaliyov

Postgraduate Student
Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0007-6024-8349>

Abstract: *The evolution of political dialogue between Azerbaijan and Ukraine in the 1990s is analyzed in the context of the search for new foreign policy orientations. It is noted that the initial stage was characterized by the institutionalization of diplomatic contacts and the consolidation of the legal framework for cooperation. It is established that in the mid-1990s there was a gradual deepening of political contacts at the highest level, with particular attention paid to official visits as a mechanism for intensifying bilateral relations. It is emphasized that the issue of Azerbaijan's territorial integrity became one of the key elements of mutual understanding between the two states. It is determined that by the end of the 1990s there was a qualitative strengthening of the strategic dimension of relations, while personal contacts between political leaders played an important role in building trust. It is noted that political dialogue acquired a regular and multi-*

level character, demonstrating similarity of approaches to security and regional stability issues.

An important factor in the development of Ukrainian-Azerbaijani cooperation was the shared interest in expanding economic and energy cooperation, which gradually complemented the political dimension of the partnership. International and regional organizations played a significant role in this process by providing additional platforms for coordinating foreign policy positions. It is shown that over time bilateral cooperation acquired a more pragmatic character oriented toward achieving concrete political and economic results. It is concluded that the dynamics of Ukrainian-Azerbaijani relations reflected a general trend of transition from situational interaction to a stable partnership format.

Keywords: *Ukraine, Azerbaijan, diplomatic relations, post-Soviet space, foreign policy, geopolitics, regional security.*

Постановка проблеми.

Еволюція політичного діалогу між Азербайджаном та Україною у 1990-х роках – важливий, але недостатньо комплексно досліджений аспект формування нової системи міжнародних відносин на пострадянському просторі. Умови трансформації державності, пошук зовнішньополітичних орієнтирів та становлення суверенних інституцій зумовили необхідність переосмислення двосторонніх відносин у контексті нових геополітичних реалій. У 1990-х роках двосторонній політичний діалог розвивався на тлі появи нових центрів впливу та посилення регіональних безпекових викликів. Важливу роль у цьому процесі відігравали спільні інтереси у сфері забезпечення суверенітету, територіальної цілісності та міжнародного визнання нових держав. Аналіз еволюції українсько-азербайджанських відносин у цей період дозволяє виявити ключові етапи їх становлення та визначити фактори, що впливали на їх динаміку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна українська та зарубіжна історіографія створює базу для дослідження українсько-азербайджанських відносин, однак потребує подальшого поглиблення в напрямі системного та структурного аналізу політичної взаємодії між двома державами у пострадянський період. Заявлена у статті проблематика здебільшого розглядається переважно в контексті досліджень проблем регіональної безпеки та геополітичних змін на пострадянському просторі. Водночас у частині наукових робіт домінує описовий підхід, що зосереджується на фактологічному викладі офіційних контактів і міждержавних домовленостей. На окрему увагу заслуговують роботи О. Ткача «Україна – Азербайджан: через довіру до партнерства» [18], С. Трояна «Українська дипломатія» [19], Х. Бахтиярова «Отношения между Азербайджаном и странами СНГ (в контексте сотрудничества России, Белоруссии и Украины (90-е годы XX века – начало XXI века)» [1] та ін., у яких здійснено аналіз ключових етапів становлення українсько-азербайджанських відносин, висвітлено особливості формування політичного діалогу в пострадянський період.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.

Попри наявність окремих наукових досліджень, присвячених зовнішній політиці України та Азербайджану в пострадянський період, недостатньо розкритими залишаються питання еволюції політичного діалогу між двома державами у 1990-х роках як цілісного процесу. У більшості праць акцент робиться на загальних характеристиках двосторонніх відносин або на окремих епізодах дипломатичної взаємодії, тоді як системний аналіз їхньої динаміки, етапності та чинників розвитку потребує уточнення.

Метою статті є комплексний аналіз еволюції політичного діалогу між Азербайджаном та Україною у 1990-х роках у контексті трансформації пострадянського простору, зокрема визначення основних етапів становлення

двосторонніх відносин, виявлення ключових чинників їх розвитку та особливостей інституціалізації політичної взаємодії.

Формулювання цілей статті. Для реалізації мети передбачається:

- проаналізувати процес становлення дипломатичних відносин між Азербайджаном та Україною у 1990-х роках;
- визначити основні етапи розвитку політичного діалогу між двома державами;
- дослідити роль офіційних візитів і контактів на найвищому рівні у зміцненні двосторонньої взаємодії;
- охарактеризувати вплив регіональних конфліктів і геополітичних змін на формування політичних позицій сторін.

Виклад основного матеріалу.

Упродовж новітньої історії України Азербайджан виступав надійним союзником нашої держави на зовнішньополітичній арені, сприяв подоланню економічної кризи 1990-х рр., надавав всебічну підтримку у питанні забезпечення національної безпеки. Експерт з енергетичної безпеки програми Безпекових студій РЗП «Українська призма» А. Чубик справедливо зазначав, що «на політичній рівні Україна визначила Азербайджан як стратегічного партнера і намагається реалізовувати послідовну політику розвитку взаємовідносин. Країни підтримують одна одну в питанні відновлення територіальної цілісності, мають близькі позиції та спільні інтереси з низки питань національних та регіональних інтересів. Разом з тим, особливості політичної системи в Азербайджані, випадки переслідування опозиційних сил, громадських активістів та журналістів є викликами, які дещо ускладнюють політичні відносини і публічну підтримку на міжнародній арені» [21].

Дипломатичні відносини між Азербайджанською Республікою та Україною були започатковані 31 січня 1992 р. «Україна розвиватиме двосторонні відносини з Азербайджанською Республікою на основі принципів

рівноправності, суверенної рівності, невтручання у внутрішні справи, територіальної цілості, непорушності існуючих державних кордонів, забезпечення і захисту основних прав і свобод людини, зокрема, прав національних меншин» [20], – йшлося у ноті МЗС України.

6 лютого 1992 р. відновлено дипломатичні відносини між двома країнами [10], проте знаковою подією у двосторонніх відносинах стало підписання Договору між Азербайджанською Республікою та Україною про дружбу та співробітництво від 9 грудня 1992 р. [4]. У документі значну увагу приділено безпековим питанням. Так, сторони домовилися консультуватися з питань зміцнення миру, підвищення стабільності і безпеки як у глобальному, так і в регіональному масштабі. «Вони сприятимуть продовженню процесу загального роззброєння. Вони докладатимуть зусиль щодо сприяння мирному врегулюванню регіональних конфліктів та інших ситуацій, що зачіпають інтереси Сторін. З цією метою Високі Договірні Сторони проводитимуть на регулярній основі консультації з проблем, що становлять взаємний інтерес» (ст. 2), – йдеться в угоді [4].

У випадку виникнення ситуації, що створює, на думку однієї з сторін, загрозу миру або суттєво зачіпає інтереси її безпеки, кожна із сторін могла звернутися до іншої Сторони з пропозицією провести невідкладні консультації (ст. 3) [4]. Також кожна з сторін мала заборонити і припинити створення і діяльність на своїй території організацій і груп, а також діяльність окремих осіб, що могли становити загрозу державному суверенітету, незалежності і територіальній цілісності іншої Високої Договірної Сторони (ст. 4) [4].

Справжній «прорив» у відносинах Азербайджану та України відбувся після обрання Президентом України Л. Кучми. Г. Алієв привітав його з цією подією, зазначивши: «Азербайджан пов'язує з Україною дружні пута. Сподіваюся, що дружба та тісна співпраця між нашими країнами служитимуть справі миру, процвітання та благополуччя наших народів» [11, с. 2].

Через рік – 27-28 липня 1995 р. відбувся перший візит Л. Кучми до Азербайджану, що стало знаковою подією в історії двосторонніх відносин. Під час зустрічі обговорювалося широке коло питань, першочергове із яких – окупація Вірменією території Азербайджану. «Ми обговорюємо міждержавні питання. Це дуже важливі питання, нами проводяться обговорення щодо ще більшого зміцнення та розвитку зв'язків між нашими країнами, незалежною Азербайджанською Республікою та незалежною Республікою Україна, – відзначав Г. Алієв [13, с. 1].

Г. Алієв звернув увагу на те, що Л. Кучма виступав за деокупацію території Азербайджану [13, с. 1]. «Наші землі тимчасово перебувають під окупацією вірменських збройних сил. Про це добре знає наш друг Леонід Кучма, який під час наших неодноразових зустрічей у міжнародних організаціях під час обговорення питань, пов'язаних із нами, завжди захищав позицію Азербайджану [13, с. 1]. На прийомі, організованому на честь Президента України Л. Кучми, Г. Алієв зауважував, що офіційний візит Президента України в Азербайджан став важливою подією в житті республіки і, безумовно, став стимулом для подальшого розвитку міждержавних зв'язків [17, с. 1].

Відповідно до «Протоколу між Україною та Азербайджанською Республікою про відкриття Посольств від 28 липня 1995 р.» [12] держави зобов'язувалися відкрити до 1 січня 1996 р. Посольство України в Азербайджанській Республіці (м. Баку) і Посольство Азербайджанської Республіки в Україні (м. Київ), а також «сприяти одна одній у наданні підходящих земельних ділянок, а також у оренді, придбанні або будівництві будинків (приміщень) для Посольств відповідно до діючого законодавства» [12]. Відповідно у 1996 р. було відкрито Посольство України в Азербайджані, натомість Посольство Азербайджанської Республіки в Україні було відкрито тільки у 1997 р. [10].

24-25 березня 1997 р. відбувся офіційний візит Президента Азербайджану Г. Алієва до України, якому обидві сторони надавали особливо важливого значення. «Офіційний візит в Україну для нас є важливою подією, і я глибоко задоволений тим, що сьогодні зранку нам удалося провести велику та плідну роботу, яка завершилася підписанням важливих міжурядових, міждержавних документів, – відзначав Президент Азербайджану. – Це відкриває великі можливості для подальшого розвитку та розширення співробітництва між Україною та Азербайджаном, зміцнення дружби між нашими народами. А про те, що між ними існують тісні узи дружби, взаєморозуміння та співпраці, свідчить атмосфера, в якій ми перебуваємо сьогодні з моменту прибуття на українську землю до Києва» [15, с. 1].

Г. Алієв відзначав, що «повністю згоден з тим, що сказав Леонід Данилович про підсумки наших зустрічей та підписані документи». Обговорюючи діяльність СНД, він відзначав, що це міждержавне утворення повинно бути демократичне, ефективне та відповідати міжнародним стандартам, забезпечувати рівноправну участь усіх своїх членів [5, с. 1].

На традиційній зустрічі глав держав та урядів країн-членів Організації Чорноморського економічного співробітництва у Ялті (1998 р.) Г. Алієв подякував Л. Кучмі за «високий рівень організації» заходу, а також «висловлену учасникам гостинність, теплий прийом та умови, створені для роботи саміту» [7]. У відповідь Президент України констатував, що «високо оцінює з кожним днем розвиваючі зв'язки між нашими країнами..., що радо сприймається і нашим суспільством...» [7].

На офіційному прийомі на честь національного свята України – Дня незалежності 24 серпня 1998 року Г. Алієв вкотре наголосив, що «між Україною та Азербайджаном існують дружні відносини, які мають характер стратегічного партнерства» [3, с. 1]. Він зауважив, що з багатьох міжнародних

питань обидві держави знаходяться на тих самих позиціях [3, с. 1]. Додамо, що через рік держави підписали договір про спеціальні види зв'язку [2, с. 1].

У час президентської виборчої кампанії 1999 р. в Україні, Г. Алієв підтримав Президента України Л. Кучму, критикував його опонентів, зокрема лідера КПУ П. Симоненка [9].

Після завершення виборчого процесу, Президент Азербайджану констатував, що перемога на президентських виборах Л. Кучми «переконливо свідчить про підтримку братнім народом України Вашого курсу, спрямованого на зміцнення незалежності та суверенітету країни, демократизацію суспільства, проведення глибоких соціально-економічних перетворень» [11, с. 2]. Згодом, під час зустрічі у Маріїнському палаці 30 листопада 1999 р. Г. Алієв наголосив на необхідності поглиблення співпраці між двома державами [2, с. 1].

16 березня 2000 р. Г. Алієв зустрівся з Президентом України Л. Кучмою у Баку, де обговорювалися політичні та соціально-економічні перспективи співпраці між двома державами [8]. Л. Кучма переконував, що Україна дуже зацікавлена у зближенні зв'язків із Азербайджаном у всіх областях. «Відзначу важливість подальшого розширення співпраці наших країн у низці міжнародних, регіональних організацій у рамках ГУУАМ... Впевнений, що переговори в рамках Мінської групи ОБСЄ та прямі переговори щодо мирного вирішення вірмено-азербайджанського конфлікту дадуть позитивні результати. Україна завжди відстоювала і відстоюватиме позицію Азербайджану, відновлення його територіальної цілісності», – зазначав він [7].

На спільній прес-конференції після церемонії підписання азербайджано-українських документів Президент Азербайджану Г. Алієва виступив із заявою, в якій відзначив, що візит Президента України підняв наші стосунки на більш високий рівень. «Я маю на увазі те, що ми пройшли досить солідний шлях розвитку, і те, що сьогодні ми підписали важливі документи, особливо Договір

про дружбу, співпрацю та партнерство, – відзначав Президент Азербайджану [6, с. 1].

На офіційному прийомі, даному від імені Президента Азербайджану на честь Президента України Л. Кучми 16 березня 2000 р. Г. Алієв зазначив, що особливо інтенсивно відносини двох держав почали розвиватися після першого офіційного візиту Президента України до Азербайджану у 1995 році [16, с. 1]. Згодом, 17 березня 2000 р., Л. Кучма був удостоєний найвищої нагороди незалежної Азербайджанської Республіки – ордену «Істиглал» [22]. У промові Президента Азербайджану на церемонії вручення ордена зазначено, що він глибоко задоволений цим візитом та його результатами, оскільки «знову вдалося обмінятися думками, обговорити велике коло питань, що стосуються наших міждержавних відносин, спрямованих на подальше зміцнення дружби, співробітництва та партнерства між нашими країнами...» [22].

«Я радий, що наш підхід, наша думка, наша позиція отримали підтримку з боку України та її Президента – шановного Леоніда Даниловича Кучми, – йшлося у промові Г. Алієва. – Я радий, що ми виявили, що і Україна, і Азербайджан з усіх цих принципових питань займають ту саму позицію, проводять один і той же політичний курс. Це зумовило те, що за минулі п'ять років ми пройшли великий шлях створення надійної основи для нашої співпраці, зміцнення дружби і досягли рівня відносин стратегічного партнерства...» [16, с. 1].

У розпал протестної кампанії в Україні проти Л. Кучми 2000 – 2001 рр. Президент України був обмежений у своїй зовнішньополітичній діяльності, що зумовило часткову переорієнтацію каналів двосторонньої комунікації на рівень урядових структур, парламентської дипломатії та міжвідомчої взаємодії. Водночас політичний діалог між Україною та Азербайджаном не припинився, а зберігав стабільність завдяки вже сформованим інституційним механізмам співпраці.

Висновки.

Еволюція політичного діалогу між Азербайджаном та Україною у 1990-х роках відображає складний процес становлення двосторонніх відносин у нових геополітичних умовах пострадянського простору. Упродовж досліджуваного періоду відбулося поступове інституційне оформлення дипломатичних контактів, що створило правову та організаційну основу співпраці. Важливим етапом стало формування регулярних політичних контактів на найвищому рівні, які сприяли поглибленню взаємної довіри. Значну роль у зближенні позицій відігравали питання регіональної безпеки та підтримка принципу територіальної цілісності, що було особливо важливим для Азербайджану. У другій половині 1990-х років спостерігалось посилення стратегічного виміру двосторонніх відносин, що проявилось у розширенні сфер співпраці. Додатковим чинником розвитку двосторонніх відносин стали економічні та транспортно-енергетичні ініціативи, які доповнювали політичну складову партнерства.

Список використаних джерел

1. Бахтияров Х. Отношения между Азербайджаном и странами СНГ (в контексте сотрудничества России, Белоруссии и Украины (90-е годы XX века – начало XXI века). Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2015. № 4. С. 114–121.
2. Беседа Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева в ходе встречи с председателем Службы безопасности Украины генерал-полковником Леонидом Деркачом – Президентский дворец, 4 марта 1999 года. *Бакинский рабочий*. 1999. 5 марта. С. 1.
3. Выступление Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева на совместной пресс-конференции с Президентом Украины Леонидом

Кучмой – Президентский дворец, 28 июля 1995 года. *Азербайджан*. 1995. 29 июля. С. 1.

4. Договір про дружбу та співробітництво між Україною та Азербайджанською Республікою. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/031_015#Text

5. Заявление Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева и Президента Украины Леонида Кучмы на совместной пресс-конференции – Киев, Мариинский дворец, 25 марта 1997 года. *Бакинский рабочий*. 1997. 28 марта. С. 1.

6. Заявление Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева на совместной пресс-конференции после церемонии подписания азербайджано-украинских документов - Президентский дворец, 16 марта 2000 года. *Бакинский рабочий*. 2000. 18 марта. С. 1.

7. Из беседы Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева в ходе встречи с Президентом Украины Леонидом Кучмой – Ялта, 5 июня 1998 года. URL: <https://lib.aliyevheritage.org/ru/74360146.html>

8. Мгновения жизни, подаренной народу: март 2000 года. URL: https://azertag.az/ru/xeber/mgnoveniya_zhizni_podarennoi_narodu_mart_2000_goda-2643605

9. Поддерживая Леонида Кучму, Гейдар Алиев выражает позицию ведущих государственных лидеров Европы и Азии. URL: <https://fakty.ua/116298-podderzhivaya-leonida-kuchmu-gejdar-aliev-vyrazhaet-poziciyu-veducshih-gosudarstvennyh-liderov-evropy-i-azii>

10. Посольство Азербайджанської республіки в Україні. URL: <https://kiev.mfa.gov.az/ua/content/3/ikiterefli-munasibetler>

11. Президенту Украинской Республики Его Превосходительству господину Леониду Кучме – 14 июля 1994 года. *Бакинский рабочий*. 1994. 15 июля. С. 2.

12. Протокол між Україною та Азербайджанською Республікою про відкриття Посольств. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/031_054#Text

13. Речь Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева на встрече Президента Украины Леонида Кучмы с беженцами из Зангилана, Губадлы и Джабраила, временно проживающими на территории Насиминского района Баку – 27 июля 1995 года. *Азербайджан*. 1995. 28 июля. С. 1.

14. Речь Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева на встрече Президента Украины Леонида Кучмы с общественностью Азербайджана и на церемонии вручения ему ордена «Истиглал» – Президентский дворец, 17 марта 2000 года. *Бакинский рабочий*. 2000. 19 марта. С. 1.

15. Речь Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева на официальном приеме, организованном в честь Президента Азербайджана от имени Президента Украины Леонида Кучмы – 24 марта 1997 года. *Бакинский рабочий*. 1997. 27 марта. С. 1.

16. Речь Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева на официальном приеме, данном от имени Президента Азербайджана в честь Президента Украины Леонида Кучмы – Бакинский развлекательный центр, 16 марта 2000 года. *Бакинский рабочий*. 2000. 19 марта. С. 1.

17. Речь Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева на приеме, организованном в честь Президента Республики Украина Леонида Кучмы – Дворец «Гюлистан», 27 июля 1995 года. *Азербайджан*. 1995. 28 июля. С. 1.

18. Ткач О. Україна – Азербайджан: через довіру до партнерства. *Філософія. Політологія*. 2013. № 3 (113). С. 105–106.

19. Троян С. Українська дипломатія. *Зовнішні справи*. 2017. С. 31–35.

20. Угода між Україною і Азербайджанською Республікою про встановлення дипломатичних відносин (у формі обміну нотами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/031_005#Text

21. Чубик А. Двосторонні відносини у регіоні: Азербайджан. Сценарії розвитку відносин до 2025 р. URL: <http://prismua.org/eap-ua-az/>

22. Экс-президент Украины Леонид Кучма: «Гейдар Алиев был гениальным человеком, мудрой личностью». URL: <https://hokm.az/yeks-prezident-ukrainy-leonid-kuchma-geydar-aliev-by-l-genialnym-chelovekom-mudroy-lichnostyu/>